

Colindul la Rona de Sus

Conservator Ileana Stan

Muzeul Maramureșan

Sighetul Marmăției

Sărbătorile și obiceiurile populare, grupate în preajma solstițiului de iarnă (20 decembrie - 7 ianuarie), poartă numele generic de sărbători de iarnă. Perioada este deschisă și închisă de sărbători prefăcute de ajunuri, atât Crăciunul, cât și Boboteaza, și intersectate la mijloc de noaptea Anului Nou. Principalele sărbători ale ciclului de iarnă - Crăciunul, Anul Nou, Boboteaza - au funcționat de-a lungul vremii ca momente independente de înnoire a timpului și de început de an. Românii folosesc, pe lângă calendarul oficial, recunoscut de stat și Biserică, un calendar neoficial - calendarul popular - creat de popor și transmis folcloric. Spre deosebire de calendarul bisericesc oficial și de calendarul civil, care constituie un simplu tabel al zilelor grupate pe săptămâni și luni, calendarul popular indica timpul optim pentru arat și semănat, pentru pețit și logodit, pentru moștenirea strămoșilor sau aflarea ursitei etc. Sărbătorile și obiceiurile populare, care au loc în decurs de o zi sau de mai multe zile, diurne sau nocturne, cu data fixă sau mobilă, dedicate divinităților calendaristice, oamenilor, animalelor, păsărilor, plantelor, fenomenelor terestre și cosmice sunt cunoscute și respectate, în unele zone etnografice, până astăzi. Unele au preluat numele sfinților creștini, altele nu au nici o legătură cu creștinismul sau sunt pe cale de a fi asimilate, precum Crăciunul, de creștinismul carpatic. Divinități moștenite de la substratul autohton, trac și geto-dac, cele împrumutate și asimilate de la greco-romani și popoarele orientale, cât și creațiile mitice strămoșești și românești alcătuiesc un original panteon.

Satul românesc mustește de obiceiuri și tradiții, de la obiceiuri legate de munca la câmp și până la cele legate de evenimente precum nașterea, înmormântarea ori căsătoria. Nici când, parcă, nu e mai bogat în obiceiuri ca și în perioada sărbătorilor de iarnă. Iar Maramureșul este, cu atât mai mult, locul unde tradițiile și obiceiurile s-au păstrat de-a lungul istoriei. Așa se face ca aici încă se mai merge la colindat de Crăciun, în vreme ce în orașe acest obicei a căpătat o cu totul altă conotație și a fost transformat în prilej de vizite la prieteni.

La români sărbătorile de iarnă, în special Crăciunul, sunt sărbătorile de suflet. Amintirea copilăriei ce ne revine puternic în suflet și în minte, zăpezile bogate și prevestitoare de rod îmbelșugat, colindele și clinchetele de clopoței, mirosul proaspăt de brad dar și de cozonaci, nerăbdarea așteptării

darurilor sub pomul de iarnă toate creează în sânul familiei o atmosferă de liniște și iubire. Decembrie este luna cadourilor și a sărbătorilor de iarnă (Sfântul Nicolae, Crăciunul, Anul Nou) și poate unul dintre cele mai așteptate momente ale anului mai ales pentru cei mici care ard de nerăbdare să vadă ce primesc de la Moș Nicolae în ghetuțele pregătite de cu seară.

De la Sfântul Nicolae până la Sfântul Ion românii se simt în sărbători. Cel mai important este Crăciunul considerat ca sărbătoarea nașterii Domnului nostru Iisus Hristos. Oamenii au adaptat-o creând tradiții și obiceiuri conform culturi lor specifice. Acest obicei din seara Sfântului Nicolae a luat naștere la oraș și s-a răspândit și în mediul rural. Fiecare trăiește din plin sărbătorile, însă nu toată lumea cunoaște adevăratele istorii și semnificații ale datinilor de iarnă. Pentru a aprecia mai mult tradițiile, vă oferim o mică istorie a Moșului Nicolae.

Pe 6 decembrie, este ziua Sfântului Nicolae iar, după tradiția populară, aceasta este prima zi de iarnă. Credincios, Sfântul Nicolae este făptuitor de minuni și martir pentru credința în Iisus. La romani, Sfântul Nicolae este închipuit ca un moș cu barba albă care poate aduce ninsoarea scuturându-și bărbia. Datorită tradiției occidentale, Moș Nicolae este și cel care face cadouri celor mici. În seara din Ajun (5 decembrie), părinții pun în încălțăminte copiilor, pe care aceștia și-o pregătesc cu mare grijă, multe dulciuri și, uneori, jucării. În unele locuri există și obiceiul de a pune alături de cadouri și o nuielușă care ar trebui să îi cumințească, măcar în principiu, pe copii care nu s-au purtat bine în timpul anului. „Copii cuminți primesc dulciuri și jucării iar cei obraznici nuielușe” așa auzeam în copilărie de la părinții noștri. Acum, la vremea maturității, ne amintim cu bucurie de acele seri minunate când ne pregăteam cizmulițele și așteptam cu nerăbdare să vină Moș Nicolae să ne lase în cizmulițe dulciuri și jucării. Sfântul Nicolae moștenește la moartea ambilor părinți, toată averea familiei pe care se hotărăște să o folosească în scopuri umanitare, ajutându-i pe cei săraci. El este cunoscut ca protector al copiilor mici, al călătorilor, al comercianților, al celor acuzați pe nedrept, al fetelor nemăritate și mireselor. Legenda istoriei lui Moș Nicolae vorbește despre un nobil sărac care avea 3 fete pe care nu le putea mărita din cauza situației financiare precare. Se spune că Nicolae de Mira, înainte de a deveni Sfânt, a decis să-l ajute pe acest nobil lăsând câte un săculeț cu aur la ușa casei acestuia de fiecare dată când una dintre cele trei fete a ajuns la vârsta măritişului. Vrând să știe cine îi face aceste cadouri, nobilul a urmărit la cea de-a treia fată ușa casei. Povestea spune că Nicolae s-a urcat pe acoperiș și a dat drumul săculețului prin hornul casei în niște șosete puse la uscat. Astfel s-a născut ideea ciorapilor atârnați la gura sobelor și a șemineurilor în care se primeau cadourile.

Crăciunul mai este numit și sărbătoarea familiei, este sărbătoarea când toți se reunesc: părinți, copiii, nepoți își fac daruri, se bucură de momentele și atmosfera din jurul mesei, cu credință ca prin cinstirea cum se cuvine a sărbătorii vom avea un an mai bun și mai bogat. La sate sunt

păstrate mai bine tradițiile și obiceiurile specifice acestei sărbători. Repertoriul tradițional al obiceiurilor și tradițiilor românești cuprinde pe lângă colindele propriu-zise - cântece de stea, vicleimul, plugușorul, sorcova, jocuri cu măști și o seamă de datini, practici, superstiții, ziceri, sfaturi cu originea în credințe și mituri străvechi sau creștine. Dintre acestea, care exprimă înțelepciunea populară, realul sau fantasticul, esențe ale bogăției noastre spirituale. Pe 20 decembrie în calendarul ortodox se sărbătorește ziua Sfântului Ignat. În aceasta zi datina rânduiește să fie tăiat porcul de Crăciun. Pentru că țaranii cred că un porc neînjunghiat în această zi nu se mai îngrașă pentru că își visează cuțitul. Nerespectarea acestui obicei poate provoca, după unii, incidente neplăcute. În mod evident, și acest obicei păstrează elemente de ritual păgân (în Egiptul Antic și în Grecia Antică porcul era sacrificat în cinstea unor zeități). În Rona în Ajunul Crăciunului se punea pe masă sub fătoaie un braț de otavă și un țipoai adică o pâine împletită și legau picioarele mesei cu un lanț să lege Crăciunul și anul următor să fie îmbelșugat. Masa rămânea așa până la Anul Nou și în dimineața de Anul Nou capul familiei lua otava și pâinea și o împărțea vitelor, un ritual menit să aducă rodnicie în anul care urmează.

În Dicționarul onomastic românesc Crăciun este un substantiv personificat în folclor ca Moș Crăciun. Romulus Vulcănescu prezintă legenda personajului „Mitul arhaic al unui cioban – zeu - moș este transfigurat în mitul unui cioban demonic care refuză s-o primească pe Fecioara Maria să nască în staulul lui. Soția lui Crăciun [în studiul lui Pericle Papahagi] o primește în ascuns și moșește pe Isus, fapta pentru care Crăciun îi taie mâinile dar Fecioara Maria i le lipește la loc. Semnificația sărbătorilor actuale de Crăciun este specifică geto-dacilor. În aceeași zi se celebrau Saturnaliile romane iar după trei secole de la apariția creștinismului, a început să se serbeze nașterea lui Isus.

Colindele

Începând cu noaptea de 24 spre 25 Decembrie, de la lăsatul serii până la miezul nopții ulițele satelor răsunau de glasul micilor colindători. Cu traista după gât, cu bâta în mână și căciula pe urechi, colindătorii merg din casă-n casă și strigă la ferestrele luminate: „Slobod a colinda?”. Dacă din casa se răspunde „Slobod!” copii colindă o colindă la urmă adăugând o urare „Să si gazdă veselos/ C-ai ajuns Crăciun frumos/ Și găzdoaia veselă/ C-o ajuns o zi frumoasă”, iar cei din casă le deschid ușa spre a le împărți colindătorilor colăcei, mere sau nuci.

După terminarea slujbei de Lite de la biserică tinerii se adună perechi în grupuri de fete și băieți și pornesc însoțiți de muzicanți tocmiți dinainte de feciori. La casele fiecăruia colindele erau urmate de o urare de belșug și noroc la fată sau fecior ce era în casa respectiva.

Sub numele de colind și colindat trebuie să înțelegem vechiul obicei

pe care-l întâlnim în sărbătorile sus menționate când copiii, ca și flăcăii satelor, merg din casă în casă, cântând cântece pentru a ura sănătate și fericire gazdelor ce-i ascultă, de la care primeau daruri în bani sau în natură:

nuci, covrigi, mere, colaci, etc. Colindele sunt de două feluri: religioase și laice. Cele religioase au origine literară, iar subiectele lor se referă de cele mai multe ori la Isus. Colindele profane (sau lumești) au un caracter liric și sunt bazate pe unele mituri cum ar fi mitul cerbului.

Colindatul cu motive religioase, deși de origine bisericească, e totuși format tot după modelul colindatului de tip păgân: având de fapt origine comună cu acesta. Astfel întâlnim colinde cu teme biblice, de exemplu: *La săvârșātu lumni* „De tri luni de când zinim,/Din ce lumea s-o-nceput,/ Din Adam stramoșu nost/Și cu Eva isdănit/ Laolaltă i-o tâlnit/ Și de mână i-o luat/ Și-n sfântu rai i-o băgat./ Dumnezeu le-o poroncit/ Din tăți pomii să mănânce/ Numa din cel înflorit/ Nu mănânce că-i oprit./ Da șarpele veninos/ Aplecă o creanga-n jos/ Și lua un măr frumos:/ Num-o dată o mușcat/ Și lu Eva i l-o dat./ Eva odat-o mușcat/ Și lu Adam i l-o dat./ Dumnezeu s-o supărat/ Și la Adam i-o strigat:/ Vezi Adame ce-ai făcut/ De sfântu rai te-ai pierdut:/ Vezi Adame ce-ai lucrat/ Din sfantu rai te-ai scăpat./ Las, Adame, jos îi mere/ Și-i lucra cu pământu/ Toma ca păcătosu./ Lasă, Eva, jos i mere/ Și-i naște prunci cu durere,/ Și-i lucra cu cânepa/ Toma ca păcătoasa!”

Pentru colindele religioase de nuanță creștină putem socoti că făuritorii sunt preoții, călugării și cântăreții bisericești, dascălii și diecii, fiindcă ei erau cunoscători ai Evangheliilor și ai Vieților Sfinților. Cât privește pe cele profane, ca autori definim pe anonimii creatori talentați care au făurit poezia populară. Peste aceasta creație inițială s-a suprapus prelucrarea veac de veac și an de an în obiceiurile și datinile strămoșești, la marile sărbători de iarnă.

Cântecele despre stea provin din surse diferite: unele din literatura bizantină ortodoxă, altele din literatura latină medievală a Bisericii Catolice, câteva din literatura de nuanță calvină și multe din ele, chiar din tradițiile locale. Micul cor al stelarilor, care intra în casă în zilele Crăciunului, cânta versuri religioase despre nașterea lui Isus: „Steaua sus răsare”, „În orașul Vitleem”, „La nunta ce s-a întâmplat”, „Trei crai de la răsărit”.

În Ajunul Crăciunului nu e bine să bați copii c-o să fie bătuți tot anul.

Cu o săptămână înainte de Crăciun, în localitatea Rona, la ora actuală, încep pregătirile pentru colindat, culminând în cele două zile anterioare sărbătorii, când se pregătesc mâncărurile specifice de Crăciun. În special pentru ziua de Ajun sunt hribele.

Femeile împodobesc interioarele locuințelor: masa cu față brodată, fețe de perne ornamentate, pe pereți se pun șterguri și blide ornamentate, crengi de brad, brebenoc.

Se crede că la miezul nopții, înspre Crăciun, apa se prefăce în vin,

iar dobitoacele vorbesc.

La cele trei sărbători mari - Crăciun, Paște și Rusalii - să te speli cu apă în care au fost puși bani de argint și vei fi bănos. Nu e bine ca în Ajunul Crăciunului să fie pus pe masă mai întâi rachiul, pentru că nu el are întâietate în această seară, ci bucatele.

Viflaimul este datina prin care tinerii reprezintă la Crăciun nașterea lui Iisus Hristos, șiretenia lui Irod care a poruncit uciderea pruncilor, pentru a afla Pruncul și adesea înfruntarea necredinței.

Despre cei Trei Crai de la Răsărit sau Magii călători se spune că au venit să se închine lui Iisus, după unii din Arabia, iar după alții din Persia. Tradiția ne arată că ei se numesc: Melchior, Gaspard și Balthazar.

Datina împodobirii bradului de Crăciun pare a fi de obârșie germană, așa cum este și cântecul „O, brad frumos!”. În Germania, această sărbătoare este cunoscută sub numele de Cristbaum. Împodobirea pomului de Crăciun a pătruns din Alsacia în Franța la sfârșitul secolului al XIX-lea, precum și în Țările de Jos, Spania, Italia, Elveția. Tot pe la sfârșitul secolului al XIX-lea această datină se întâlnește în casele nemților din orașele românești și apoi se răspândește pe cuprinsul țării, odată cu cântecul bradului „O, Tannenbaum!” (O, brad faimos!).

Despre Moș Ajun se spune că a fost baciul aflat în slujba lui Moș Crăciun, stăpânul staulului unde Maica Domnului l-a născut pe Iisus Hristos.

Colinda a dobândit o destinație precisă ca formă de magie benefică, ea marcând rodnicia câmpurilor, sporul animalelor domestice, creșterea copiilor, împlinirea prin căsătorie a tinerilor, pacea și tihna bătrânilor, influențarea, în sens pozitiv, a vieții oamenilor și a naturii.

Vinul era în unele regiuni ale țării și simbol al comuniunii, al unirii a doi tineri. În momentul solemn al căsătoriei li se toarnă vin peste mâinile lor împreunate, simbolizând puterea vieții, trăinicia și fericirea noii familii. „Paharul de aur” este paharul ritual cu care se bea la zile mari, cum este sărbătoarea Crăciunului, din care s-a băut cândva în momente solemne, la botez, la cununie, și care reprezenta un bun al familiei, transmițându-se din generație în generație. La origine are un înțeles magic, proprietăți curative, unele dintre astfel de pahare poartă inscripții cu caracter misterios.

La miezul nopții, de Anul Nou, fetele iau de pe masă colacul ornamentat care se ține pe masă de sărbători, îl țin pe vârful capului, se așează pe tăietor și așteaptă să audă un sunet dintr-o direcție oarecare și din ce parte vine sunetul, în acea parte își va găsi ursitul.

În tinda casei se pune un vas de grâu ca să treacă colindătorii peste el, apoi grâul se da la păsări și la animale, „să fie cu spor ca și colindătorii”.

În Ajunul Anului Nou, feciorii care merg la colindat schimbă porțile unor săteni care s-au certat în cursul anului, determinându-i astfel să vorbească și să se împace.

În ziua de Crăciun nu se scoate gunoiul afară decât a doua zi, deoarece dacă-l arunci „îți arunci norocul!”. În dimineața de Crăciun e bine

să ne spălăm cu apă curată, luată dintr-un izvor sau fântână în care punem o monedă de argint, pentru ca tot anul să fim curați ca argintul și feriți de boli. În Rona, de Crăciun lumina nu se stinge toată noaptea, căci cine stinge lumina nu-l primește pe Iisus să se nască.

Sărbătoarea e plină de obiceiuri frumoase, încărcate de semnificații pe care oamenii din toate părțile vin să le admire, pentru a se bucura de un Crăciun pur românesc.

Maramureșul mai păstrează încă vii multe dintre tradițiile și obiceiurile care se practică de sărbătorile de iarnă. Pe lângă celebrul obicei al colindatului, umblatul cu Vișnișul sau cu steaua, în unele zone ale județului rămân încă tradiții nealterate.

Maramureșul înglobează toată viața rurală, neschimbată, obiceiurile țăranului român și modul lor de viață. Orice trecător, musafir sau turist ce poposește prin zonă are oportunitatea de a face un pas înapoi în timp și de a fi martorul unei vieți simple, trudite, în natura acestui meleag.